

SHAXSNING PSIXIK RIVOJLANISHDA ILK BOLALIK DAVRINING AHAMIYATI

Andijon davlat pedagogika instituti vb dotsenti

O'g'ilxon Tolibjonovna Vaxabova

Andijon davlat pedagogika instituti talabasi

Abduqaxxorov Miraziz Doniyorbek o'gli

Anotatsiya: Ushbu maqolada ilk bolalik davri psixologiyasi chuqur tahlil qilinadi. 1 yoshdan 3 yoshgacha bo'lgan bolalarning psixik, nutqiy, emotsional va ijtimoiy rivojlanish xususiyatlari ilmiy asosda yoritiladi. Bola harakatlari, nutqining rivojlanishi, o'yin faoliyati, "Men" tushunchasining shakllanishi, ijtimoiy munosabatlar va tarbiya jarayoni bosqichma-bosqich bayon etiladi. Maqolada bolaning to'g'ri rivojlanishida ota-ona va tarbiyachilarning roli alohida ta'kidlanadi. Psixologik va pedagogik yondashuvlar orqali sog'lom, ijtimoiy faol, barqaror shaxs yetishtirishning muhim jihatlari ko'rsatib beriladi.

Kalit so'zlar: İlk bolalik, psixologiya, nutq rivoji, o'yin faoliyati, emotsional rivojlanish, "Men" tushunchasi, ijtimoiy munosabat, tarbiya, pedagogik yondashuv, bola psixikasi.

Abstract: This article provides an in-depth analysis of early childhood psychology. It highlights the psychological, speech, emotional, and social development characteristics of children aged 1 to 3 years based on scientific principles. The article systematically discusses motor activity, speech development, play activity, the formation of the "Self" concept, social interactions, and the upbringing process. It emphasizes the vital role of parents and educators in a child's proper development. Psychological and pedagogical approaches illustrate key aspects of nurturing a healthy, socially active, and stable personality.

Keywords: Early childhood, psychology, speech development, play activity, emotional development, "Self" concept, social relations, upbringing, pedagogical approach, child psychology.

Аннотация: В данной статье подробно анализируется психология раннего детства. На научной основе освещаются особенности психического, речевого, эмоционального и социального развития детей в возрасте от 1 до 3 лет. Последовательно раскрываются такие аспекты, как двигательная активность ребёнка, развитие речи, игровая деятельность, формирование понятия «Я», социальные отношения и процесс воспитания. В статье особо подчёркивается роль родителей и воспитателей в правильном развитии ребёнка. Психологический и педагогический подходы раскрывают важные аспекты формирования здоровой, социальной и устойчивой личности.

Ключевые слова: Раннее детство, психология, развитие речи, игровая деятельность, эмоциональное развитие, понятие «Я», социальные отношения, воспитание, педагогический подход, психика ребёнка.

Ilk bolalik davri psixologiyasi bolalikning eng muhim bosqichlaridan birini o'rganadi. Ushbu davr taxminan **1 yoshdan 3 yoshgacha** bo'lgan vaqtni o'z ichiga oladi va bolaning psixik, ijtimoiy va jismoniy rivojlanishida tub burilishlar yuz beradi. Bola bu davrda nafaqat tashqi olam bilan faol aloqa o'rnatishni o'rganadi, balki o'zligini ham anglay boshlaydi. Shu sababli ilk bolalik davri psixologik taraqqiyot nuqtai nazaridan alohida o'rganishni talab etadi.

Bu bosqichda bola endigina **mustaqil harakat qilish, so'zlash, atrof-muhitni idrok etish** kabi faoliyatlarga kirishadi. U yurishni o'rganib, atrofidagi jism va hodisalarni faol kuzatadi, turli buyumlar bilan tajriba o'tkazadi, kattalarning harakatlariga ergashadi. Bu esa bola psixikasida katta o'zgarishlarni yuzaga keltiradi. Jumladan, bolaning harakat faoliyatining ortishi natijasida uning **bilish faoliyati, xotirasi, diqqati, fikrlashi** ham jadal sur'atda rivojlanadi.

Nutqning rivojlanishi

Ilk bolalik davrining asosiy psixologik xususiyatlaridan biri bu — **nutqning jadal rivojlanishidir**. 1 yoshga kirgan bola birinchi so'zlarini ayta boshlaydi. Dastlab bu so'zlar onomatopoyik xarakterda bo'lib, atrofidagi narsalarni anglatadi ("vov-vov", "mo'-mo'" kabi). Ikki yoshga borib esa bola o'z so'z boyligini kengaytiradi, iboralar tuzishni o'rganadi. Nutq orqali u o'z istaklarini, ehtiyojlarini, hissiyotlarini ifoda etishga harakat qiladi.

Aynan nutq rivojiga qarab, bolaning intellektual rivojlanish darajasini baholash mumkin. Bu davrda ota-onaning, tarbiyachilarning bolaga mehr bilan murojaat qilishi, suhbatga jalb qilishi, turli ertak va qo'shiqlar o'qib berishi nutq rivojiga katta turtki beradi.

"Men" tushunchasining shakllanishi

Psixologlar ilk bolalik davrini **"Men" tushunchasining shakllanish bosqichi** deb atashadi. Bola o'zini alohida shaxs sifatida anglay boshlaydi. "Bu mening oyog'im", "bu meniki" kabi iboralarni ishlata boshlashi bunga dalildir. Bu tushuncha bola o'z ehtiyojlarini, istaklarini mustaqil ifoda etishga urinishi bilan namoyon bo'ladi. Biroq bu jarayonda bola ko'pincha o'z xatti-harakatlarini nazorat qila olmaydi, sabrsiz, qaysar va injiq bo'lib qolishi mumkin. Shu sababli bu davrni ba'zan "krizis" deb atashadi.

O'yin faoliyati

1–3 yosh oralig'idagi bolalar harakat orqali dunyoni o'rganadi. Harakatlarning ko'pligi va rang-barangligi bolaning jismoniy, aqliy va emotsional rivojiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bu yoshdagi bolalar uchun **o'yin** asosiy faoliyat turi hisoblanadi. O'yin

orqali bola atrof-muhitni, insonlar o'rtasidagi munosabatlarni, mehnat jarayonlarini o'zlashtiradi. O'yin jarayonida bola o'z roli, maqsadi va qoidalari bo'lgan muayyan faoliyatga jalb etiladi.

O'yinlarda takroriy harakatlar, tasviriy ifoda, tovushlar orqali ifoda, hayvonlarga taqlid qilish — bularning barchasi bola tasavvurini kengaytiradi, tafakkurni rivojlantiradi va muloqotga kirishishga undaydi.

Ijtimoiy munosabatlar

Ilk bolalik davrida bola atrofidagi kattalarga va tengdoshlariga nisbatan **ijtimoiy munosabatlar o'rnatishni** boshlaydi. Avvaliga bu munosabatlar oddiy imitatsiya darajasida bo'lsa, vaqt o'tishi bilan bola o'z nuqtai nazarini ifoda eta boshlaydi. Bu bosqichda bolaning kattalar bilan qanday munosabatda bo'lishi uning kelgusi shaxsiy rivojiga asos yaratadi. Kattalarning mehribon, sabrli, izchil yondashuvi bola xarakterini shakllantirishda muhim omil hisoblanadi.

Emotsional rivojlanish

Bu davrda bolalarda **emotsional holatlarning keng doirasi** shakllanadi: quvonch, ranjish, g'azab, qo'rquv kabi his-tuyg'ular paydo bo'ladi. Bola o'z emotsiyalarini ifoda etishda kattalarning reaksiya va muomalalaridan o'rnak oladi. Shu bois, bola tarbiyasida ijobiy emotsional muhit yaratish zarur.

Bolani urish, jazolash, doimo tanqid qilish uning o'ziga bo'lgan ishonchini pasaytiradi, ijtimoiy faolligini susaytiradi. Aksincha, bolani maqtash, rag'batlantirish, yutuqlarini tan olish uning ichki motivatsiyasini oshiradi.

Tarbiya va pedagogik yondashuv

Ilk bolalik davrida bola bilan muloqot va tarbiya jarayonida **izchillik, sabr, mehr, o'rnak bo'lish, mavjud qoidalarni tushuntirish** muhimdir. Ota-ona va tarbiyachilar bolaga har bir yangi faoliyatni o'rgatishda namuna ko'rsatishlari, unga ishonch bilan qarashlari kerak. Bola bu yoshda tez yodlaydi, tez o'rganadi, lekin birdek tez unutadi ham. Shuning uchun ham pedagogik jarayon doimiy takrorlash, mustahkamlash asosida qurilishi zarur.

Psixologik nuqtai nazardan, bu davrdagi tarbiya bolaga mehr va ishonch asosida yo'naltirilsa, u keyingi bosqichlarda ijtimoiy va ruhiy jihatdan barqaror shaxs bo'lib voyaga yetadi.

Xulosa

Ilk bolalik davri bolaning shaxs sifatida shakllanishida muhim o'rin tutadi. Bu davrda bolaning psixik faoliyati, nutqi, emotsional holati, ijtimoiy munosabatlari jadal rivojlanadi. Ota-onalar va tarbiyachilarning to'g'ri yondashuvi bu jarayonda muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu bosqichga ilmiy va amaliy e'tibor qaratish — kelajak avlodning sog'lom, faol va ongli shaxs bo'lib kamol topishiga xizmat qiladi.

Foydalanilga adabiyotlar:

1. Abdullaeva, Z. Sh. (2012). *Psixologiya asoslari*. Toshkent: "O'qituvchi" nashriyoti.

2. G'ulomov, S. G'. (2014). *Rivojlanish psixologiyasi*. Toshkent: "Fan va texnologiya" nashriyoti.
3. Karimova, R. X. (2016). *Bola psixologiyasi*. Toshkent: "Ilm Ziyo" nashriyoti.
4. Tadjibayeva, M. (2015). *Psixologiyada yosh davrlari*. Toshkent: "O'zbekiston" nashriyoti.
5. Boqieva, M. (2018). *Nutq rivoji va psixologik omillar*. Toshkent: "Noshir".
6. Sharipova, M. N. (2017). *Ilk bolalik davrida psixik rivojlanish*. Toshkent: "Yangi asr avlodi".